

S a a t t e e k s i

Kivikausi lienee meillä ollut lähes kokonaan pyynti-kulttuurin aikaa, jolloin kalastus oli tärkeimpiä elinkeinoja. Jo tuolloin on ollut sekä yhteisön käyttämiä pyyntivälineitä -kuten verkkoja- että yhden hengen kalastusvälineitä, joihin mm. onki kuuluu.

Onki on ollut tunnettu meillä ainakin jo kampakeraamisen kulttuurin kaudella. Ongen synnyn edellytyksenä on täytynyt olla¹ myös kalan aktiivisuuden hyväksikäyttö, kun taas tuolloin jo tunnettu pistokalastus harppuunoilla ja ahraimilla¹ perustuu yksinomaan saalistajan aktiivisuuteen. Onki on syntynyt siinä vaiheessa, jolloin opittiin käyttämään saaliin saamiseksi ongenkoukkua joko sellaisenaan tai syötillä varustettuna.

Kivikauden asuinpaikoiltamme on yleensä varsin vähän jäänteitä kalastusvälineistä, koska ne -enimmäkseen orgaanisista aineista valmistettuina- eivät ole säilyneet asuinpaikkojen hiekkamaassa. Eräitä luisia ongenkoukun fragmentteja on säilynyt ilmeisesti siksi, että ne ovat syystä tai toisesta tulen konservoimia. Ongenosia, varsinkin koukkuja ja painoja, on hukattu pyyntimatkoilla, kuten nykyisinkin. Kuitenkin näiltä asuinpaikoilta on saatu huomattava määrä pieniä muokattuja kiviesineitä, joita voidaan niiden muodon

¹ Indreko, Die mittlere Steinzeit in Estland, s.211 ja seur. Kivikoski, Suomen esihistoria, Suomen historia I, s.20

koon ja sidontasijojen perusteella pitää ongenosina. Joukossa on koukun- ja pilkinvarsia sekä ongenpainoja. Tunnistamisen pohjana ovat olleet ulkomaisessa arkeologisessa onkiaineistossa tavatut analogiat ja kansatieteellinen vertailuaineisto.

Käsiteltävänä oleva kivisten ongenosien aineisto on koottu käymällä läpi kaikki Kansallismuseon esihistoriallisen osaston kokoelmiin kivikauden asuinpaikoiltamme (myös v. 1944 luovutetulta alueelta) saadut löydöt. Lisäksi on läpikäyty esihistoriallisen osaston topografisessa arkistossa oleva muissa museoissa ja yksityisissä kokoelmissa säilytettävien esineiden kortisto. Kesään 1969 mennessä oli ongenosiksi laskettavia kiviesineitä kertynyt kaikkiaan 292 kappaletta, joista 263 on Kansallismuseossa, muut 29 ovat maamme muissa museoissa ja yksityiskokoelmissa. Aineisto sisältää 79 koukun- ja pilkinvartta ja 213 ongen- l. siimanpainoa.

Tutkituista kiviesineistä toiset ovat kuuluneet ongen terään eli ottavaan osaan, toiset ovat ongenessa terästä erillään olleita ongenpainoja. Nimitä edellisiä varsiksi ja jälkimmäisiä painoiksi. Kumpaankin ryhmään kuuluu useita tyypejä variaatioineen. Funktion kannalta ryhmien välinen ero on selvä. Sen sijaan näissä ryhmissä on esineitä, jotka muodon suhteen ovat hyvin toistensa kaltaisia, jopa niin, että varren ja painon ero rajoittuu yhden sidontasijan erilaisuuteen.

V a r r e t

Kivisiä koukun- ja pilkinvarsia on tiedossani 79 kappaletta, joukossa muutamia puolivalmisteita. Yli puolet varsista on fragmentteja. Esineiden koko ja muoto vaihtelee huomattavasti. Eneiden varsien (37) keskipituus on n. 51 mm. Varsille on tunnusomaista pitkänomainen muoto: eräät varsista ovat sauvamaisia, eräät kalan- tai keilanmuotoisia. Varren alapäässä on leveähkö poikittainen uurre kärkiosaa varten². Vastakaisessa päässä tai pään ja keskiosan välillä on esineen ympäri ulottuva siiman kiinnityssija. Eräissä kalanmuotoisissa varsissa siiman kiinnityssijana on reikä varren leveimmän kohdan paikkeilla.

Muodon mukaan varret voidaan jakaa neljään ryhmään:

- A = suorat tasavahvat varret
- B = käyrät tasavahvat varret
- C = varret, joiden yläosassa tai keskivaiheilla on paksunnos (kalanmuotoiset)
- D = alapäähän päin levenevät varret (keilanmuotoiset).

Siiman kiinnityssijan sijainnin mukaan varret voidaan jakaa kahteen ryhmään:

- 1 = kiinnityssija varren päässä
- 2 = kiinnityssija varren keskiosan ja yläpään välillä.

Taulukoimalla ristiin varren muoto ja siiman kiinnityspaikka saadaan varsiaineistosta seuraavat jakautumat:

² Poikkeuksen muodostavat Kemijärven Luusuasta saadut varret (KM 15042:171 ja KM 15671:1312), joissa on kaksi varrensuuntaista kärkiosan sijaa.

Taulukoimalla ristiin varren muoto ja siiman kiinnityskohta saadaan varsiaineistosta seuraavat jakautumat:

Kiinnityskohta	Varren muoto			
	A	B	C	D
1	12	2	47	2
2	0	0	16	0

Aineiston 79 vartta jakautuvat wiiteen kahdeksasta mahdollisesta luokasta. Nimeämällä nämä viisi kahden muuttuvan tekijän yhdistelmää kukin omaksi tyyppikseen saadaan seuraava typologia:

A1 = suorat tasavahvat varret, siiman kiinnityskohta varren päässä	12
B1 = käyrät tasavahvat varret, kiinnityskohta varren päässä	2
C1 = varressa paksunnos, kiinnityskohta varren päässä	47
C2 = varressa paksunnos, kiinnityskohta varren pään ja keskiosan välillä	16
D1 = alapäähän päin levenevät varret, kiinnityskohta varren päässä	2
	79

T y y p p i A 1

A1-tyypin varret ovat sauvamaisia, poikkileikkaukseltaan ympyrän tai kulmistaan pyöristetyn suorakaiteen muotoisia. Ryhmän kahdestatoista varresta, jotka kaikki ovat Karjalan kannakselta, neljä on saatu kaivauslöytöinä (kuvat 1-4), muut kahdeksan ovat haja- l. irtolöytöjä (kuvat 5-12).

5620:2114e Viipuri, Häyrynmäki, varsi, liusketta, poikkileikkaukseltaan kulmistaan pyöristetyn suorakaiteen muotoinen, hiottu. Kärkiosan sidontasija on varren leveällä sivulla varren pituusakseliin nähden n. 90° kulmassa. Kärkiosan sijan tienoilla varressa on pihkan tai hartsin tapaista ainetta, jota lienee käytetty lujittamaan kärkiosan sidosta. Löytömerkintä: XL-XLV, 110-120

Häyrynmäen varsi on löydetty kaivausalueelta IV³. Löytöpaikan korkeus on yli 16 m ymp., joten varsi on ajoitettavissa tyypillisen kampakeramiikan kauteen⁴.

Johanneksen Väntsistä saatu varren fragmentti (9406:173, kuva 1) on löydetty puutarhan multakerroksesta. Esineen löytöpaikka on 12,5 m:n korkeuskäyrän rajalla. Tältä korkeudelta aina 14 m:iin on saatu tyypillistä kampakeramiikkaa, lähinnä tyyliä II:2⁵.

Kaukolan Piiskunsalmen Lavamäenpellosta kaivettu varsi (5174:380, kuva 2) on myös fragmentti. Varsi on mahdollisesti katkennut jo valmistusvaiheessa, koska sen muoto on viimeistelemätön. Kaivausalueen alin kohta, S-kulma, on 25,41 m ymp., N-kulma on 26,59 m ymp⁶. Lavamäen saviastianpalat ovat pääosaltaan tyypillistä kampakeramiikkaa. Niiden koristelu on suhteellisen yksinkertaista, geometrisaiheista, kuten tyyli

3 K. Soikkelin kaivauskertomus v:lta 1910 Esihist. os:n top. arkistossa.

4 A. Äyräpää, Etelä-Karjalan esihistorian pääpiirteet, Suomen Museoliiton julkaisuja 5, s. 41.

5 A. Äyräpään kaivauskertomus v:lta 1931; A. Siiriäinen, "Über die Chronologie der steinzeitlichen Küstenwohnplätze Finnlands im Lichte der Uferverschiebung, SM 1969, s. 71.

6 S. Pälvi, Riukjärven ja Piiskunsalmen kivikautiset asuinpaikat Kaukolassa, SMYA XXVIII, s. 83.

II:1:n keramiikka⁷. Lavamäestä on myös hiukan asbestikera-
miikkaa, mm. pienehkö tasapohjaisen ohutseinäisen astian poh-
jan pala (5963:623), joka on koristeltu pienin ovaalinmuotoisin
kuopin. Palan kapeassa reunaosassa on pari kampaleiman tapais-
ta koristekuviota. Tämä astianpala lienee merkki edellistä
paljon myöhäisemmästä asutuksesta Lavamäessä. Pälsin mukaan
Piiskunsalmella on kalastuspaikkana ollut merkitystä vain
tyypillisen kampakeramiikan aikana⁸. Ailion käsityksen mukaan
Laatokan transgressio, joka teki mm. Lavamäestä kalastuksen
kannalta edullisen asuinpaikan, on tapahtunut kolmannen vuosi-
tuhaten puolivälissä eKr.⁹, ja regressio, jonka aikana maan
kohoaminen eristi Piiskunsalmen¹⁰ kalastuksen kannalta mer-
kityksettömäksi lammeksi, on sattunut toisen vuosituhannen
alussa eKr.¹¹ Siten Lavamäenpellosta löydetyt ongenosat olisi-
vat tyypillisen kampakeramiikan kaudelta. Lavamäen kalastaja-
asutuksen sijoittumista tyyli II:1:n kauteen tai II:1:n ja
II:2:n rajalle puoltavat runsaat piilöydöt¹² ja lintukoris-
teinen saviastianpala¹³.

Riukjärveltä on saatu varren alaosa (5963:131, kuva 3).
Suora, hiukan alas päin paksuneva varsi on liusketta kuten
edellisekin. Se on kauniisti hiottu, poikkileikkaukseltaan

7 A. Europaeus-Äyräpää, Die relative Chronologie der stein-
zeitlichen Keramik in Finnland I-II, Acta Archaeologica I,
s. 179; Pälsi, mainittu teos, s. 89.

8 Pälsi, mainittu teos, s. 174.

9 J. Ailio, Die geographische Entwicklung des Ladogasees,
Bulletin de la Commission Géologique de Finlande 45, s. 155.

10 Pälsi, mainittu teos, s. 174.

11 Ailio, mainittu teos, s. 157; vrt. M. Sauramo, Die Geschichte
der Ostsee, ss. 344-345.

12 Pälsi, mainittu teos, s. 97; V. Luho, Helsingin pitäjän esihis-
toria, Helsingin pitäjän historia I, ss. 54-55, ja Luho, Suomen
kivikauden pääpiirteet, ss. 44 ja 46.

13 Europaeus-Äyräpää, mainittu teos, s. 182, kuva 52.

pyöreähkö. Varren asema löytöpaikan stratigrafiassa on epäselvä, koska kulttuurikerroksessa oli sekaisin eri-ikäistä keramiikkaa.¹⁴

Kaivauslöytöjen antamien viitteiden perusteella voidaan A1-tyyppin varsia pitää tyypillisen kampakeramiikan aikaisina. Näitä varsia on ollut suhteellisen suppealla alueella. Ryhmän kahdestatoista varresta kymmenen on saatu Kaukolasta, joten Kaukolaa voi pitää tämän varsityypin keskusalueena.

A1-tyyppin varsille en ole tavannut tarkkoja vastineita Suomen ulkopuolelta. Tuozerosta Leningradin piiristä on löydetty saviliuskeesta valmistettu suora varsi¹⁵, joka jonkin verran muistuttaa A1-tyyppin varsia. Tuozeron varren alaosasta puuttuu loveus kärkiosaa varten tai loviossa on lohjennut pois, mikä osaltaan vaikeuttaa vertailua.

T y y p p i B 1

B1-tyyppin varret ovat käyriä, tasavahvoja ja litteähköjä. Tässä ryhmässä on vain kaksi vartta, joista toinen on saatu kaivauslöytönä Lapuan Pitkämäestä, toinen irtolöytönä Säraisniemen Nimisjärveltä.

13563:1033 Lapua, Pitkämäki, varren katkelma, liusketta, hiottu, poikkileikkaukseltaan ellipsinmuotoinen. Kärkiosaa varten tehdyn uurteen suunta on epätavallinen: uurre on varren sisäsiivuun nähden yli 90° kulmassa. Löytö V, kaivaus III A:3.

¹⁴ Pälssi, mainittu teos, s. 56.

¹⁵ V. V. Fedorov, Nekotorye orudija rybolovstva neolititsjeskogo vremeni, Sovetskaja arheologija III, s. 106, taulu III, kuva 1.

Pitkämäen asuinpaikalta on saatu huomattava määrä (10) liuskerenkaita¹⁶, jotka ovat kampakeramiikan kaudelle ominaisia esineitä¹⁷. Pitkämäen keramiikka on ajoitettu tyyli II:2:n ja III:1:n kausiin¹⁸. Pitkämäen varren voidaan siten laskea kuuluvan nuoremman tyypillisen kampakeramiikan ja alkavan degeneroituneen kampakeramiikan aikarajoihin. Varren muodossa saattaa olla seudun 'liuskerengasteollisuuden' vaikutusta.

Käyrille tasavahvaisille kivivarsille, joissa kärkiosan sija on varren sivulla, en ole löytänyt vastineita Suomen ulkopuolelta, joten tätä varsityyppiä voi pitää esiintymäalueellaan syntyneenä pohjalaisena esinemuotona. Lapuan varren hie-man epäselvää kokonaiskuvaa käyrästä varresta selventää Sä-räisniemen Nimisjärveltä irtolöytönä saatu ehyt varsi (8645: 17, kuva 14).

T y y p p i C 1

C1-tyyppin varret ovat asymmetrisiä, enemmän tai vähemmän kalan muotoa muistuttavia. Niiden yläpäässä on poikittaisuuros siiman kiinnitystä varten. Kiinnitysuurteen yläpuolella on litteähkö nuppimainen pää. Näitä varsia on löydetty kaikkiaan 47 kpl, joista 23 kpl on saatu kaivauslöytöinä (kuvat 15-37), loput 24 kpl irtolöytöinä (kuvat 38-61).

16 A. Kopisto, Die Schieferringe der kammkeramischen Kultur Finnlands, SM 1959, ss. 16-17.

17 C. F. Meinander, Etelä-Pohjanmaan historia I, s. 24.

18 Meinander, mainittu teos, ss. 20-21; A. Äyräpää, Den yngre stenålderns kronologi i Finland och Sverige, FM 1955, s. 18.

14717:44 Honkilahti, Kolmhaara, kivivarsi, liusketta, hiottu, poikkileikkaukseltaan lähinnä ellipsinmuotoinen, Löydetty haudasta 1V.

Varsi (14717:44) on löydetty A-tyyppin haudasta 30x20 cm:n suuruisen punamultaläiskän keskustasta. Noin 10 cm sen yläpuolella oli pii-iskos¹⁹. Kolmhaaran A-tyyppin haudat ovat tyypillisen kampakeramiikan, lähinnä tyyli II:1:n aikaisia²⁰.

Kolmhaarasta on lisäksi kaksi muuta C1-tyyppin vartta (15218:132 ja 14694, kuvat 16 ja 38). Edellinen varsi on puolivalmiste. Se on kaivettu alueelta VII, jonka löydöt on ajoitettu vanhemman tyypillisen kampakeramiikan kauteen²¹. Jälkimmäinen varsi on saatu irtolöytönä Kolmhaaran asuinpaikalta läheltä J. Leppäahon kaivauspaikkaa v. 1939.

Kaukolasta on saatu kolme C1-tyyppin vartta kaivauslöytöinä: Piiksuonkankaalta (4910:26, kuva 17) ja Riukjärveltä J. Paavilaisen Rantapellolta (6191:181 ja 188, kuvat 18 ja 19). Piiksuonkankaan varsi lienee keramiikkalöytöjen perusteella tyypillisen kampakeramiikan kaudelta²². Paavilaisen Rantapellolta on koristelultaan eri tyylikausiin kuuluvia saviaastianpaloja ja runsaasti piiesineitä²³. Piiesineiden runsaus viittaa tyyli II:1:n aikaiseen asutukseen²⁴, mutta keramiikan

19 T. Edgren, Jäkärälä-gruppen, SMYA 64, s. 36.

20 Edgren, mainittu teos, ss. 95, 100.

21 Edgren, mainittu teos, s. 95.

22 Pälsi, mainittu teos, s. 78, vrt. s. 44.

23 Pälsi, mainittu teos, ss. 25-26.

24 Luho, Helsingin pitäjän historia I, s. 47.

eri-ikäisyyden takia löydölle ei saa varmaa ajoitusta.

Kokemäen Pispan asuinpaikalta on saatu kaivauslöytönä C1-tyyppin varren fragmentti(14957:170,kuva 20).Varren yläosa on lohjennut pois.Esine on löydetty asuinkuopassa 4 sijainneesta punamultahaudasta(VII)²⁵.Pispan varsi muistuttaa muodoltaan Kolmhaaran vartta (14717:44,kuva 15).Molemmat varret ovat löytyneet punamultahaudasta.Pispan asuinpaikan saviastianpalat ovat pääosaltaan vanhempaa tyyppillistä kampakeramiikkaa²⁶. Tyyli II:1:n aikaiseen asutukseen viittaa myös asuinpaikan korkeus 42,5m ymp²⁷.

Kuusjärven Sätöksestä on kaikkiaan seitsemän C1-tyyppin vartta (17283:85,146,147,172,290 ja 386, 17284:116, kuvat 21-27).Näistä päänumerolla 17283 varustetut kuusi vartta ovat Sätöksen ylemmältä asuinpaikalta²⁸,jonka saviastianpalat ovat Äyräpään tyyliä II:1.Varsien 17283:83, 146,147 ja 290 löytökörkeudet ovat 92.05-92,12m ymp²⁹.Kaivausalue II:ssa on 89m:n korkeudella jo tyyppillistä kampakeramiikkaa.Sieltä on mm.lintuaiheisin koristekuvi-oin varustettu saviastia³⁰. Sätöksen v.1965 kaivetun alemman asuinpaikan löydöissä on tyyppillisen kampakeramiikan ohella myös asbestikeramiikkaa³¹.Ruudussa d 10,josta mainittu varsi on löydetty,olleet saviastianpalat ovat kaikki tyyppillistä kampakeramiikkaa.

Kymin Niskasuon asuinpaikalta saatu varsi (17075:302, kuva 28)on poikkileikkaukseltaan ympyränmuotoinen.Lähimmät

²⁵ V.Luho,Kokemäen Pispan kivi-kautinen asuinpaikka, SM 1961,s.11.

²⁶ Luho,mainittu kirj.s.14.

²⁷ Luho,mainittu kirj.s.6;Siiriäinen,mainittu kirj.s.70.

²⁸ Dosentti C.F.Meinanderin suullinen tiedonanto.

²⁹ Kansallismuseon esihistoriallisen os.päälue-ttelon tietojen mukaan.

³⁰ T.Edgren, Einige neue Funde von kammkeramischen Vogel-bildern und Tierskulpturen aus Ton,FM1966,s.11,kuva 3.

³¹ Dosentti C.F.Meinanderin suullinen tiedonanto.

eheät vastineet sille ovat Kuusjärven Sätöksestä (kuvat 22 ja 58). Niskasuon asuinpaikalta on runsaasti tyyli II:1:n ja tyyli II:2:n keramiikkaa sekä hiukan myös rappeutuvaa kampakeramiikkaa.

Räisälän Pitkäjärveltä on kaksi kaivauslöytönä saatua varren fragmenttia (6939:157 ja 213, kuvat 29 ja 30). Pitkäjärven asuinpaikalta eri-ikäistä keramiikkaa varhaiskampakeraamisen kaudelta kampakeraamisen ajan loppuun asti.³² Edellinen varsi on asuinpaikalla olleen kodan pohjan ulkopuolelta ja kuulunee siten oletetun vanhemman asutuksen, tyypillisen kampakeramiikan, aikaan.³² Jälkimmäinen varsi on löydetty kodan pohjan alueella olleesta kuopasta 60cm:n syvyydestä. Varsi on katkennut kärkiosan loweuksen yläreunasta ja katkeamakohtaa on tasoitettu hiomalla. On mahdollista, että nuoremman asutus

on eri-ikäistä keramiikkaa varhaiskampakeramiikasta alkaen³⁷.

Säämingin Pääskylahden Tahvananahosta saatu pilkinvarren alaosa(9085:21,kuva 35) on fragmentti erittäin taitavasti tehdystä pilkistä.Tahvananahon löydöissä on runsaasti keramiikkaa ja venäläistä piitä.Keramiikka on pääosiltaan ^{tyyli II:1:} ~~tyypillistä~~ ^{aikaist} kampakeramiikkaa,mutta joukossa on myös varhaiskampakeramiikan paloja.Kun Tahvananaho ei ole enää tyyliIII:2:n lopussa asuttu,³⁸ pilkinvarsi kuulunee tyyli II:1:n kauteen.Tähän viittaa Valdaiin runsaus löytökalustossa ja löytöpaikan korkeus(87,38m ymp³⁹).

Viipurin Häyrynmäestä on löydetty neljä V2a-ryhmän pilkinvartta(5427:59,5428:471öja 691 ja 5620:1630a,kuvat 36-39). Ensinmainittu varsi on Ailion kaivauksesta.Varren löytöpaikka on Häyrynmäen asuinpaikan korkeimpia kohtia(18,5-19m:n paikkeilla)⁴⁰.Muut kolme pilkinvartta ovat Soikkelin kaivamia.Varret 5428:691 ja 5620:1630a ovat kaivausalueen itäosasta, joka on kokonaisuudessaan 17m:n yläpuolella.Varsi 5428:471ö on kaivausalueen länsiosasta,ehkä hieman 16 m:n korkeuskäyrän yläpuolelta⁴¹.Äyräpään mukaan Häyrynmäestä 15 m:n korkeuskäyrän yläpuolelta saadut löydöt kuuluvat tyypillisen kampakeramiikan kauteen⁴².

V2a-ryhmän irtolöytöjä on 24 kappaletta(kuvat 40-63). Mainitun Honkilahden varren lisäksi varsia on Kaukolan Riukjärveltä ja Piiskunsalmesta(19kpl),Kuusjärven Sätöksestä(1kpl), Pihtiputaan Rönnystä(1kpl)⁴³,Virolahden Heikkilästä(1kpl) ja Vuoksenrannan Sintolasta(1kpl). On merkillepantavaa,että kaikki

³⁷ A.Europaeuksen kaivauskertomus v:lta 1919

³⁸ A.Europaeuksen kaivauskertomus v:lta 1929

³⁹ C.F.Meinander,Vehmersalmen Roikanmäen kivikautinen asuinpaikka, SM 1947-1948, s. 41

⁴⁰ J.Ailion kaivauskertomus v:lta 1909

⁴¹ K.Soikkelin kaivauskertomus v:lta 1910

⁴² A.Äyräpää,Etelä-Karjalan esihistorian pääpiirteet,Suomen Museoliiton julkaisuja 5, s.41

⁴³ Samasta paikasta löydetty toinen samanmuotoinen esine on kadonnut.(A.L.Nyman,Muinaismuistoja Laukaan kihlakunnasta, SMYA V, s.162

Pitkäjärven asuinpaikalta on löydetty eri-ikäistä keramiikkaa: II1, II1/2, II2, III, kuoppakeramiikkaa ja Pöljän tyyppin asbestikeramiikkaa³⁰. Edellinen varsi on asuinpaikalla olleen kodan ulkopuolelta ja kuulunee siten oletetun vanhemman asutuksen, tyypillisen kampakeramiikan, kauteen³¹. Jälkimmäinen varsi on löydetty kodan pohjan alueella olleesta kuopasta 60 cm:n syvyydestä. Varsi on katkennut kärkiosan loveuksen yläreunasta ja katkeamakohta on tasoitettu hiomalla. On mahdollista, että katkennut varsi on löydetty nuoremman asutusjakson aikana ja siitä on tehty riipus, sillä riipuskorut näyttävät tuolloin olleen muodissa³².

Sortavalan Otsoisista on saatu varren puolivalmisteen katkelma (7898:8, kuva 31). Esineen löytöpaikan korkeus on 26,87m ymp. Saviastianpaloja on saatu jo 25,99m:n korkeudelta alkaen. Keramiikan koristelussa ovat kuoppa-aiheet vallitsevia, mutta joukossa on myös tyypillisen kampakeramiikan tyyliin koristeltuja astianpaloja³³. Otsoinen on laskettu lähinnä nuoremman tyypillisen kampakeramiikan aikaan kuuluvaksi³⁴.

Säräisniemen Nimisjärveltä Sillankorvan asuinpaikalta on C1-tyypin varren fragmentti (7620:138, kuva 32). Asuinpaikan kulttuurikerroksessa oli sekaisin eri keramiikkaa, joten sen perusteella ei varrelle saa ajoitusta³⁵.

Säämingin Pääskylahden Tahvananahosta saatu varren alaosaa (9085:21, kuva 33) on kappale erittäin taitavasti tehdystä ongenosasta. Tahvananahon löytökalustossa on runsaasti

30 Saarnisto ja Siiriäinen, mainittu kirjoitus.

31 S. Pälsi, Kaivaus Pitkäjärven kivikautisella asuinpaikalla Räisälässä v. 1915, SM 1918, s. 33.

32 Pälsi, mainittu kirjoitus, ss. 32-33, kuvat 5 ja 6.

33 A. Europaeuksen kaivauskertomus v:lta 1921.

34 V. Luho, Suomen kivikauden pääpiirteet, s. 50.

35 A. Europaeuksen kaivauskertomus v:lta 1919.

keramiikkaa ja piitä. Keramiikka on pääosaltaan tyyli III₁. aikaista, mutta joukossa on myös varhaiskampakeramiikkaa. Äyräpään mukaan Tahvananahossa ei ole tyyli II₂:n lopulla enää asuttu³⁶. Sieltä saatu varsi voitaneen sijoittaa II-vaiheen alkupuoliskolle tai myöhäisintään tyyli III_{1/2}:n jaksoon, jota keramiikkaa myös on tältä asuinpaikalta³⁷.

Viipurin Häyrynmäestä on löydetty neljä C1-tyypin vartta (5427:59, 5428:471ö ja 691 5620:1630a, kuvat 34-37). Ensin mainitun varren löytökohta sijaitsee asuinpaikan ylimmällä alueella (18,5-19m:n paikkeilla ymp.)³⁸. Massiivinen varsi 5428:471ö on saatu alueen länsiosasta noin 16m:n korkeudelta. Loput kaksi vartta ovat asuinpaikan itäosasta, joka on kokonaisuudessaan 17m:n yläpuolella.³⁹ Äyräpään mukaan 15m:n korkeuskäyrän yläpuolella olevat löydöt Häyrynmäessä ovat jo tyypillisen kampakeramiikan kaudelta⁴⁰.

C1-tyyppisiä varsia on saatu irtolöytöinä 24 kappaletta. Mainitun Honkilahden lisäksi varsia on Kaukolan Riukjärveltä ja Piiskunsalmelta (19kpl), Kuusjärven

veltä löydetty pilkinvarsi (5096:93) muistuttaa hyvin paljon Kuusjärven Sätöksen vartta. ^{Riuhkajärven varsi on katkeamittain joko} Katkeamakin on molemmissa jokseen- ^{scandit. Senasta huolimatta vain Sätöksen varsi. Muutaman yksikön.} kin samalla kohdalla. Näyttää ilmeiseltä, että toisen tekijä ^{Aunuksen varsi on valmistettu} on saanut vaikutteita toiselta ellei kyseessä ole sama val- ^{teknistä} mistaja. Virolahden Mattilan piikki (16627) on saatu kampakeraa- misen asuinpaikan läheisyydestä.

Kaivauslöytöjen perusteella V2b-ryhmän pilkinvarsia voi pitää tyypillisen kampakeramiikan aikaisina. ^{Erityinen alue} Löytöalue on ryh- ^{Näitä asuinpaikkoja} män kokoon nähden huomattavan laaja, mutta löytöpaikkoja ovat aikanaan yhdistäneet vesitiet. Laatokan läheisyydessä olleesta Kaukolasta on voitu kulkea vesiteitä kaikkiin muihin löytö- paikkoihin. V2b-ryhmän pilkinvarsille en ole löytänyt vasti- neita maamme ulkopuolelta.

V 2 c - r y h m ä

V2c-ryhmän pilkinvarret ovat litteähköjä, poikkileik- kaukseltaan lähinnä pisaranmuotoisia. Siiman kiinnityssijana on reikä varren leveimmän kohdan paikkeilla sisäreunan lä- hellä. Kaikki tämän ryhmän varret ovat selvästi kalanmuotoisia, huolellisesti hiottuja, useimmat jopa kiillotettuja. V2c-ryh- mä käsittää kymmenen vartta, ~~joista~~ viisi on kaivauslöytöä (kuvat 70-74) ja viisi irtölöytöä (kuvat 75-79). Puolet var- sista on valmistettu Aunuksen viherliuskeesta.

5620:2590a Viipuri, Häyrynmäki, pilkinvarsi, viher- liusketta, huolellisesti hiottu ja kiillotettu. Tämä varsi on ryhmän pienin. Löydetty linjalta LII, ruu- dusta 87.

Häyrynmäen varren löytökohta on 17 m:n korkeuskäyrän

yläpuolella, jolta korkeudelta olevat löytöesineet on laskettu tyypillisen kampakeramiikan kauteen kuuluviksi⁴⁸.

Kaukolan Riukjärveltä Tiitunmäen kalliovieren asuinpaikalta on saatu tähän ryhmään kuuluva pilkinvarren katkelma (6191:10, kuva 70). Tiitunmäen varren ajoitus on epävarma, sillä tältä asuinpaikalta on eri-ikäistä keramiikkaa⁴⁹. Tosin siinä ruudussa, josta varsi on löydetty (I:7, kaivaus 1912), on ollut vain tyypillistä kampakeramiikkaa⁵⁰.

Kuusjärven Sätöksen pilkinvarsi (17283:322, kuva 71) on myös fragmentti. Varresta on jäljellä kiinnitysreiän ja kärkiosan loveuksen välinen osa. Esine on löydetty Sätöksen ylemmältä asuinpaikalta ja on siten ajoitettavissa tyypillisen kampakeramiikan kauteen kuten tältä alueelta löydetyt V2a- ja V2b-ryhmän varretkin.

Leppävirran Moninmäestä saatu pilkinvarsi (17076:49, kuva 72) on todellinen taideteos. Muista tämän ryhmän varsista poiketen siinä on kalan suuta jäljittelevä pitkittäissuuntainen loveus varren päässä ja poikittaisuurros sekä reikä kalan kiduskaaren kohdalla. Varren poikkileikkauskuvio on ^{littu muokattu} tasalitteä, varsi on tehty ^{toimivan viherliuskeen} viherliuskeen tapaisesta kivistä. Se on löydetty punamultahaudan välittömästä läheisyydestä. Moninmäen asuinpaikalta on saatu tyypillistä kampakeramiikkaa ja itäeurooppalaista kuoppakeramiikkaa⁵¹.

Räisälän Pitkäjärveltä löydetty pilkinvarsi (6939:120, kuva 73) on liusketta. Varsi on katkennut kahdesta kohdasta: reiän kohdalta ja kärkiosan loveuksen yläpuolelta. Varren ylä-

⁴⁸ K. Soikkelin kaivauskertomus v:lta 1910 ; A. Äyräpää, mainittu kirjoitus, s. 41

⁴⁹ Pälsi, mainittu teos, s. 70

⁵⁰ Pälsi, mainittu teos, s. 65, kuva 21

⁵¹ V. Luho, Arkeologisk fältverksamhet i Finland 1963-1966, FM 1967, s. 33

osa(7330:18) on löydetty erikseen ja liitetty varteen(6939:120). Esine kuuluu Pitkäjärven varhaisemman asutusjakson, tyypillisen kampakeramiikan ajan, löytöihin.⁵²

~~C2b~~-ryhmän irtolöydöt ovat: Jaakkiman Oppalasta, Kaukolammi Riukjärveltä, Kurkijoen Rummunsuolta, Kurkijoen Tervusta ja Riistaveden Hämeenniemestä. Kurkijoen ja Riistaveden pilkinvarret ovat viherliusketta. *3. kartta*

~~C2b~~-ryhmän pilkkien löytöpaikat sijoittuvat samojen vesiteiden varsille kuin ~~C2b~~-ryhmän löytöpaikat. Kaukolammi Riukjärveltä ja Kuusjärven Sätöksestä on saatu kumpaakin tyyppiä. V2c-ryhmä näyttää kaivauslöytöjen perusteella sijoittuvan samaan tyypillisen kampakeramiikan aikaan kuin edelliset ~~ryhmät~~ ^{ryhmät}. ~~C2c~~-ryhmän varsille ei ole suoranaisia vastineita muualta. Idealtaan näitä vastaavia kalamaisia reiällisiä vieheonkia luusta on myöhäisemmiltä ajoilta esim. Shishkinosta Verholenskista Venäjältä⁵³ ja Tyynenmeren alueelta Tahitista ja Seurasaarilta.⁵⁴

V 2 d - r y h m ä

V2d-ryhmän pilkeissä on kaksi varrensuuntaista loveusta kärkiosia varten. Varren muoto muistuttaa jossain määrin keilaa. Näitä varsia on tähän mennessä löydetty vain kaksi, molemmat kaivauslöytöinä Kemijärven Luusuasta (kuvat 80-81).

15671:1312 Kemijärvi, Luusua, Neitilä 4, pilkinvarsi, hiekkakiveä. Etusivu, jossa on kaksi varrensuuntaista loveusta kärkiosia varten, on suora. Takasivu on kupe-
ra. Varren yläpäässä on yksi poikittaissuuntainen sidontasija, alapäässä on kolme poikittaissuurretta
 varren sivuilla. Löytö 11, ruutu M:8.

⁵² S. Pälsin kaivauskertomus v:lta 1915

⁵³ A. P. Okladnikov, Neolit i bronizovyi vek, Pribaikabja, MIA n:o 43, kuva 28:1-2

⁵⁴ G. Klemm, Werkzeuge und Waffen, ss. 58-59, kuvat 97-98

Toinen Luusuan varsista(15042:171,kuva 80) on Sotaniemmi 3a:sta.Se on valmistettu liuskeesta ja on muodoltaan ja kooltaan hyvin edellisen kaltainen.Kärkiosan loveukset ja sidontasijojen sijoittelu on sama.Varren yläpäässä on kaksi sidontasijaa,edellisessä niitä on vain yksi.

V2d-ryhmän pilkinvarsien ajoitus on epävarma.Vaikka molemmat ovat asuinpaikoilta,on niiden ajoittaminen löytösuhteiden perusteella hankalaa,koska asuinpaikoilla on löytöesineistöä aina kampakeramiikan ajalta rautakauteen.Neiti-län varsi on saatu vahvan kulttuurikerroksen alaosasta,ei kuitenkaan sen alimmasta kerroksesta⁵⁵.

Kemijärven pilkeille on jokseenkin tarkkoja vastineita Pohjois-Norjasta ja Pohjois-Ruotsista⁵⁶.Viimeisimpien tietojen mukaan Norjasta on löydetty tämän tyyppin pilkinvarsia kuusi ja Ruotsista kaksi.Pohjoismaiset vastineetkaan eivät anna selvää ajoitusta tälle varsityypille⁵⁷.Noatun-Innmarkenista löydetyt kolme vartta⁵⁸ on sijoitettu Pohjois-Skandinavian kivikauden loppuun,joka absoluuttisen ajoituksen mukaan sattuisi ensimmäiselle vuosituhannelle eKr⁵⁹.Gjessing arvelee,että tällä varsityypillä on yhteyttä suomalais-venäläisen kampakeraamisen ajan onkimuotojen kanssa⁶⁰. V2d-ryhmän ja muiden V2-pääryhmän varsien aikaero on runsaat tuhat vuotta.V2d-ryhmän pilkit eroavat yksityiskohdissaan niin paljon toisten V2-ryhmien varsista,ettei niillä todennäköisesti ole ollut vaikutusta toisiinsa.Funktio näillä kaikilla lienee kuitenkin yhteinen.

⁵⁶ Esim.Gjessing,Yngre steinalder i Nord-Norge,kuva 163; P.Simonsen,Varanger-funnene III,Tromsø museums skrifter, vol VII,hefte III; Statens historiska Museum och Kungliga Myntkabinettet,Samlingarnas tillväxt 1965,kuva 4

⁵⁷ T.Edgren,Fiskkrokar och pilkar från Finlands stenålder, Nordenskiöld-samfundets tidskrift XXVII,s.80

⁵⁸ Simonsen,mainittu teos, s. 74

⁵⁹ Edgren,mainittu kirjoitus,s.80

⁶⁰ Gjessing,mainittu teos, s.205

Kierikin keramiikkaa tyypillisen kampakeramiikan 'perillisenä', jolta pöljän tyypin keramiikka on saanut koristeisiin-
sa vaikutteita⁵⁶. Sotaniemi 3a:n astioiden muoto- ja koristelu-
ominaisuudet viittaavat mieluummin tyypilliseen kampakera-
miikkaan kuin Pöljän tyypin keramiikkaan. Sotaniemen kera-
miikka on lähisukua Kierikin tyypin keramiikalle, joka kro-
nologiassa sijoittuu II2-III1 seutuville⁵⁷. Sotaniemi 3a:n löy-
töaineisto on suhteellisen yhdenikäistä. Löytökälystöstä pää-
tellen asutus on ollut lyhytaikainen, Keramiikan perusteella
Sotaniemi 3a sijoittuu samaan ajanjaksoon kuin Kierikki.

Luusuan varsille on olemassa jokseenkin tarkkoja vas-
tineita Pohjois-Norjasta (7kpl) ja Pohjois-Ruotsista (2kpl).⁵⁸
Norjassa tästä esinetyypistä on käytetty nimitystä kleber-
stenspilk⁵⁹, löytöpaikan mukaan D1-tyypin norjalaiset vasti-
neet tunnetaan Halsenin tyypin nimellä⁶⁰.

Pohjoismaista tunnetaan siis kaikkiaan yksitoista
kandellaa V-pohjaisella kärkiosan sijalla varustettua kivi-
vartta. Nämä varret muistuttavat raaka-aineensa, kokonsa ja
muotonsa suhteen niin paljon toisiaan, että ne todennäköi-
sesti ovat saman etnisen ryhmän piiristä lähtöisin.

Varsien ajoituksessa on erilaisia käsityksiä. Simonsen
on sijoittanut Noatun Innmarkkenista löytämänsä kolme vartta
asuinpaikan nuorimman asutuksen aikaan, eli periodiin IV,⁶¹
jota Skandinaviassa vastaa kivikauden loppu ja varhempaan
pronssikauden aika. Edgren ja Gräslund ovat taipuvaisia si-
jottamaan D1-tyypin varret viimeiselle esikristilliselle
vuosituhannelle,⁶² Gräslundin mukaan näitä varsia on saatta-

käsityksiä. Simonsen pitää Noatun-Innmarkenista löydettyä kolmea vartta asuinpaikan nuorimman asutuksen eli periodin IV aikaisina⁶⁰. Sen mukaan D1-tyypin varsien käyttö ulottuu ainakin Varangin alueella ensimmäiselle esikristilliselle vuosituhanalle.⁶¹ Gjessingin mukaan Halsenin aineisto on pronssikauteen lähinnä vanhempaan pronssikauteen kuuluvaa⁶². Steinsvikin ja Halsenin löytöjen aikaan tunnettiin D1-varsia vain nämä kaksi Norjasta löydettyä⁶³. Gjessing olettaa näillä varsilla olevan tiettyä yhteyttä suomalaisen ja venäläisen kampakeraamisen kulttuurin kanssa⁶³. Edgrenin tulkinta D1-varsien sijoittumisesta ensimmäiselle vuosituhanalle eKr. tukeutuu Simonsenin Noatun-Innmarkenin ajoitukseen⁶⁴.

⁶⁰ Gjessing, mainittu teos, s. 71 ja 276.

⁶¹ Gröslund, main. kirj., s. 43.

⁶² Gjessing, mainittu teos, s. 369 ja 372.

⁶³ Gjessing, mainittu teos, s. 205.

⁶⁴